

4. *Фомин П. И.* О плановом начале // *Промышленность Украины.* — 1924. — № 25. — С. 2-4.
5. *Лоркитян Э. Л.* Очерки экономической истории Украины. — Харьков, 1997. — С. 55-60.
6. *Парієнко Г. К.* Внесок вчених університету у розвиток економічної науки. — Одеса, 2001. — С. 13.

Ю. І. Підлісний

**РОЛЬ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ
ПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ СЕЛЯНСТВА
(за матеріалами Слов'янського району Донецької області)**

Упродовж ХХ століття структура населення українського села неодноразово зазнавала змін. Черговий їх етап був викликаний аграрною реформою 90-х рр.. Оскільки реформа, розпочата загалом в Україні у кінці 1999 р.[1], стартувала у Донецькій області ще у 1995 — 1996 рр. [2], глибина таких змін на Донеччині є більшою, ніж у багатьох інших регіонах. Досить проста за радянських часів, соціальна та професійна стратифікація сільського населення значно ускладнилася. У нових економічних і політичних реаліях для багатьох селян радикально змінився спосіб підтримання власного матеріального добробуту. Внаслідок цього з'явилися нові прошарки сільського населення: фермерство, сільськогосподарські і не-сільськогосподарські підприємці, наймані робітники, люмпен-пролетаріат. Фактично єдиною, досить усталеною категорією жителів села залишилась сільська інтелігенція. Дослідження її впливу на формування політичних уподобань селянства за джерельною базою окремо взятого Слов'янського району Донецької області і є головною метою даної роботи.

Логіка викладення матеріалу вимагає уточнення змісту, що вкладається автором у терміни “сільська інтелігенція” та “селянство”. Під першою у даній роботі маються на увазі педагоги сільських шкіл, дошкільних і позашкільних навчальних закладів; медики сільської місцевості; працівники культурно-просвітніх установ. Обов'язковою умовою при цьому є не тільки робота, але й проживання у селі. Під селянством автор розуміє сільське населення взагалі.

Джерельна база, використана автором, складається із документів, що зберігаються у поточних архівах відділів освіти, культури, внутрішньої політики Слов'янської районної державної адміністрації, центральної районної лікарні, а також Слов'янської районної ради народних депутатів. Автором широко застосовувався метод включеного спостереження, результати використання котрого також можна вважати специфічною групою джерел.

Своєрідність інтелігенції як окремої категорії сільського населення зумовлюється кількома наступними факторами: по-перше, серед неї спостерігається значно вища за середню по району питома вага осіб з повною вищою освітою; по-друге, для сільської інтелігенції характерна порівняно висока політична активність; по-третє, з огляду на особливості професійної діяльності високим є рівень її комунікативної активності.

Динаміку змін у освітньому рівні населення Слов'янського району, у тому числі й інтелігенції, за останні п'ять років ілюструє таблиця 1. Дані, наведені у ній, свідчать про більш швидке зростання питомої ваги осіб з повною вищою освітою серед інтелігенції, аніж серед сільського населення району в цілому. Одночасно, за спостереженнями автора, відбувалось зростання ролі представників сільської інтелігенції у діяльності районних організацій політичних партій, рухів та об'єднань. Більше того, ініціаторами створення ряду партійних осередків на місцях виступали саме особи, які щойно закінчили вузи або були на той час студентами заочної форми навчання. Співставлення цих фактів дає можливість дійти попереднього висновку про існування прямої залежності між збільшенням питомої ваги осіб з повною вищою освітою серед інтелігенції та зростанням рівня її політичної активності. Звичайно, при цьому не слід відкидати роль інших можливих чинників.

Фактори, що зумовлюють існування інтелігенції як окремої категорії сільського населення, не перетворюють її у чужорідне вкраплення у масі селянства. З останнім вона пов'язана наступними суттєвими моментами. За походженням до 65% її складу становлять місцеві жителі сіл та селищ району [4], тобто вихідці з основної маси селян. Велика частина інтелігенції через відносно низьку заробітну плату вимушена у доповнення до основної роботи займатися сільськогосподарською працею. Цьому сприяє надана Указом

Президента України можливість отримання земельних наділів у “рангове користування” [5]. Крім того, розвитку контактів інтелігенції з основною масою сільського населення сприяє її професійна діяльність. Таким чином, незважаючи на деякі особливості власного соціального та професійного становища, сільські медики, педагоги та працівники закладів культури є органічною частиною українського селянства.

Таблиця 1

**Зміни у освітньому рівні сільського населення
Слов'янського району Донецької області у 1998 — 2002 рр. [3]**

Рік	Чисельність населення загалом (тис. чол.)	Чисельність осіб, що мають повну вищу освіту		Чисельність сільської інтелігенції загалом (чол.)	Чисельність представників сільської інтелігенції, що мають повну вищу освіту	
		Чол.	% від чисельності населення		Чол.	% від чисельності сільської інтелігенції
1998	39,3	2 406	6,12	561	403	71,8
1999	39,1	2 416	6,17	558	408	73,1
2000	38,8	2 430	6,26	552	412	74,6
2001	38,7	2 423	6,28	548	414	75,5
2002	39,2	2 420	6,17	545	417	76,5

Високий рівень освіти у середовищі сільської інтелігенції, її політична та комунікативна активність, органічний зв'язок з основною масою селянства притягують до неї увагу найрізноманітніших політичних сил. Наслідком такої уваги є активна робота представників політичних партій, об'єднань і рухів із залучення інтелігенції до своїх лав. Результати цієї діяльності станом на кінець 2002 — початок 2003 р. року ілюструє таблиця 2.

Оскільки джерелом частини даних, використаних при складанні таблиці 2, є усні повідомлення керівників районних організацій політичних партій, рухів та об'єднань, автор допускає існування в них деяких погрешностей. Керівництво районної організації КПУ взагалі не наважилось оприлюднити інформацію про кількість представників сільської інтелігенції у її складі, підтвердивши, проте, сам факт такої наявності. Незважаючи на вказані неточності, таблиця 2 досить наочно демонструє лідерство Партії Регіонів та

СДПУ(О) у політичних симпатіях сільської інтелігенції Слов'янського району Донецької області.

Таблиця 2

Участь представників сільської інтелігенції Слов'янського району Донецької області у діяльності районних організацій політичних партій, рухів, об'єднань [6]

Назва партії, руху, об'єднання*	Загальна кількість членів районної організації (чол.)	Із загальної кількості членів – представників сільської інтелігенції	
		Чол.	% від загальної кількості членів районної організації
СДПУ(О)	129	57	44,2
Партія Регіонів України	2083	474	22,7
КПУ	137	?**	?
“Жінки за майбутнє”	370	12	3,2
Народний рух України за єдність	5	1	20

* З 24 зареєстрованих у районі організацій політичних партій, об'єднань та рухів до таблиці включені лише ті, до складу яких входять представники сільської інтелігенції
 ** Керівництво районної організації КПУ не оприлюднює дані про соціальний склад її членів.

Метою будь-якої політичної сили є прихід до влади, а основним методом досягнення цієї мети — участь у виборчих кампаніях. Тому саме у рамках останніх відбувається, головним чином, формування політичних уподобань великої частини електорату. Передвиборчі агітаційні заходи в українському селі мають деякі суттєві відмінності у порівнянні з аналогічними явищами у місті. Деяко замкнена сільська громада завжди відчуває легкий інформаційний голод, і тому легко йде на участь у масових заходах, у тому числі й тих, що мають відверту виборчу спрямованість. У селі, на відміну від міста, фактично недійовою є друкована великоформатна наочна агітація. Пояснюється це майже повною відсутністю місць, де закон або традиція дозволяють її розміщення. У результаті на перше місце виходять вербальні засоби впливу на настрої електорату. Практика свідчить, що у селянському середовищі інтелігенція є єдиною категорією населення, котра має навички організації масових заходів. Саме їй належить і найвищий на селі комунікативний потенціал, необхідний для ефективної словесної передвиборчої агітації. Тобто інтелігенція у сільській

місцевості є силою, яка найбільшою мірою здатна впливати на результати виборів.

Прикладом впливу сільської інтелігенції на формування політичних уподобань селянства можуть служити підсумки проведення виборів народних депутатів України у 2002 р. по одномандатному виборчому округу № 58, що охоплює Слов'янський район Донецької області. Найбільшу кількість голосів тут набрали: виборчий блок “За єдину Україну!” — 44,7%; КПУ — 25%; СДПУ(О) — 4,7% [7]. Переконлива перемога блоку “За єдину Україну!”, за спостереженнями автора, стала прямим наслідком тісної співпраці інтелігенції з Партією Регіонів та працівників сільського господарства — з членами районної організації Аграрної партії у організації масових агітаційних заходів. У контексті даної роботи важливим є виявлення причин відставання СДПУ(О) від основних суперників. Для цього слід звернути увагу на наступну обставину: із 57 сільських інтелігентів — членів СДПУ(О) у районі 50 є медпрацівниками, а 7 — педагогами. У районній організації Партії Регіонів, навпаки, сільських вчителів більше, ніж медиків — 356 проти 70. Крім того, у ній присутні 48 працівників сфери культури [8]. Тобто саме переважання серед прибічників числа осіб, що з огляду на специфіку професійної діяльності добре володіють навичками роботи у масах, забезпечило переконливу перемогу блоку “За єдину Україну!”.

Маючи на увазі викладене вище, автор вважає можливим зробити висновок про високий рівень впливу сільської інтелігенції на формування політичних симпатій селянства, наголошуючи при цьому увагу на більшій ролі, що її відіграють у вказаному процесі працівники сфери культури та освіти, аніж медики.

Література:

1. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 03.12.1999 р. №1529/99.
2. *Приватизація землі та реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств в Україні.* — К.: Століття, 1998. — Ч.1.
3. Таблицю 1 складено за матеріалами: *Чисельність та освітній рівень працівників соціальної сфери // Поточний архів Слов'янської районної державної адміністрації, 1998 — 2002 рр.; Чисельність наявного населення Донецької області.* — Донецьк, 1998 — 2002.

4. Підрахунки автора за даними: *Чисельність* та освітній рівень...
5. *Указ* Президента України “Про додаткові заходи щодо задоволення потреб громадян у земельних ділянках” від 28.06.1999 р. № 765/99.
6. Таблицю 2 складено за матеріалами: *Політична палітра* // Поточний архів Слов’янської районної державної адміністрації 2002 рік; *Акт* проведення звірки кількісного та якісного складу Слов’янської районної організації Партії Регіонів // Поточний архів Слов’янської районної організації Партії Регіонів. — 2002; *Повідомлення* керівників Слов’янських районних організацій політичних партій, об’єднань та рухів.
7. *Підсумки* проведення виборів народних депутатів України по одномандатному виборчому окрузі № 58 // Поточний архів Слов’янської районної ради народних депутатів. — 2002.
8. *Акт* проведення звірки // Повідомлення керівника Слов’янської районної організації СДПУ(О).

М. О. Скрипник

Г. І. ТІКТІН — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ І ПАТРІОТ

Відомим вченим, визнаним не лише в Україні, а й за кордоном був Георгій Ісаакович Тіктін. Це була талановита, високоосвічена людина, яка знала кілька європейських мов, фахівець з фінансово-економічних та правових проблем [1].

Перші згадки про Г. І. Тіктіна з’являються у зв’язку з написанням історії Одеського національного університету [2] та в брошурі-проспекті “Одесский институт народного хозяйства” [3], де працював Г. І. Тіктін. Лише в 2000 р. побачило світ значне дослідження про Одеський економічний університет [4], де велика увага приділяється Г. І. Тіктіну. Досить повно розповідається про його діяльність на посаді декана спочатку факультету зовнішнь-торговельних відносин, а з 1923 р. — на чолі економічного факультету. Г. І. Тіктін, як відмічається в ньому, входить до правління інституту гуманітарно-суспільних наук (Гумобіна) та Одеського інституту народного господарства. У 2000 р. вийшла біографічна стаття Д. К. Левченко та Н. Е. Тахтарьової [5]. Про останні місяці життя Г. І. Тіктіна йде мова у спогадах С. Я. Борового [6].

Завданням даної статті є узагальнення даних про діяльність Г. І. Тіктіна та на основі нових документів розповісти про його на-